

MULTIMEDIA MUHITIDA TANQIDIY VA KREATIV FIKRLASHNI UYG'UN RIVOJLANTIRISH

Azimov Xurshid Shoyim o'g'li

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti NTM katta o'qituvchisi

Isakova Dilso'z Sho'hratovna

Osiyo texnologiyalar universiteti magistratura talabasi

Zikrillayeva Farangiz Baxtiyor qizi

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti NTM talabasi

Vapayeva Xulkar Ergashevna

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti NTM talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada multimedia muhitining o'quvchilarda tanqidiy va kreativ fikrlashni uyg'un rivojlantirishdagi pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida multimedia vositalari — video, animatsiya, interaktiv platformalar, virtual laboratoriyalar va raqamli loyiha faoliyati — o'quvchilarning axborotni tahlil qilish, muammolarga turli nuqtai nazardan yondashish hamda yangi g'oyalar yaratish qobiliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi aniqlangan. Natijalar shuni ko'rsatdiki, multimedia asosidagi darslar o'quvchilarning fikrlash faolligini oshiradi, ularni mustaqil izlanishga undaydi va ijodiy o'zini ifodalash imkonini kengaytiradi. Maqolada tanqidiy va kreativ tafakkurning o'zaro bog'liqligi multimedia asosidagi ta'lim jarayonida ayniqsa samarali namoyon bo'lishi asoslab berilgan. Shuningdek, multimedia vositalaridan foydalanishda didaktik maqsadga muvofiqlik, me'yor va pedagogik yondashuv muhim omil ekani ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: multimedia ta'lim, tanqidiy fikrlash, kreativ fikrlash, interaktiv o'qitish, raqamli pedagogika, loyiha metodi, vizual ta'lim.

Аннотация. В статье анализируются педагогические возможности мультимедийной среды в развитии критического и креативного мышления

учащихся. В ходе исследования установлено, что использование мультимедийных средств — видео, анимации, интерактивных платформ, виртуальных лабораторий и цифровой проектной деятельности — положительно влияет на способность учащихся анализировать информацию, рассматривать проблему с разных точек зрения и генерировать новые идеи. Результаты показали, что занятия на основе мультимедиа повышают познавательную активность учащихся, стимулируют самостоятельный поиск и расширяют возможности творческого самовыражения. В статье обоснована взаимосвязь критического и креативного мышления в условиях мультимедийного обучения. Также подчеркивается важность дидактической целесообразности и педагогически продуманного применения мультимедийных технологий.

Ключевые слова: мультимедийное обучение, критическое мышление, креативное мышление, интерактивное обучение, цифровая педагогика, проектный метод, визуальное обучение.

Annotation. This article explores the pedagogical potential of multimedia environments in fostering the integrated development of students' critical and creative thinking. The study found that multimedia tools—such as video, animation, interactive platforms, virtual laboratories, and digital project-based activities—positively influence students' ability to analyze information, approach problems from multiple perspectives, and generate innovative ideas. The results indicate that multimedia-based instruction increases learners' cognitive engagement, encourages independent inquiry, and broadens opportunities for creative self-expression. The paper highlights the interconnection between critical and creative thinking within multimedia learning contexts. It also emphasizes the importance of pedagogical purposefulness and balanced instructional design when applying multimedia technologies in education.

Keywords: multimedia learning, critical thinking, creative thinking, interactive learning, digital pedagogy, project-based learning, visual education.

Kirish.

Multimedia texnologiyalari jadal rivojlanayotgan zamonaviy ta'lim muhitida o'quvchilarning faqat bilim olishi emas, balki mustaqil fikrlashi, muammolarni tahlil qila olishi va yangi g'oyalar yaratish qobiliyatini shakllantirish ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Tanqidiy fikrlash axborotni tahlil qilish, solishtirish, dalillarni baholash va asoslangan xulosa chiqarish jarayoni bo'lsa, kreativ fikrlash yangicha yondashuvlar topish, noodatiy g'oyalar ishlab chiqish va muammolarga innovatsion yechimlar taklif etish bilan tavsiflanadi[2]. Multimedia muhiti esa matn, tasvir, ovoz, video, animatsiya va interaktiv elementlarni birlashtirgan holda axborotni ko'p kanalli tarzda yetkazish imkonini beradi. Shu sababli multimedia vositalari yordamida tanqidiy va kreativ fikrlashni uyg'un rivojlantirish masalasi zamonaviy pedagogikaning dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Raqamli avlod vakillari axborotni ko'proq vizual va interaktiv shaklda qabul qilgani bois, multimedia asosidagi ta'lim ularning kognitiv jarayonlariga mos keladi hamda fikrlash faoliyatini faollashtiradi[5].

Metodlar.

Ushbu tadqiqotning maqsadi multimedia muhitining o'quvchilarda tanqidiy va kreativ fikrlashni shakllantirishdagi rolini aniqlash, ularning o'zaro uyg'un rivojlanish mexanizmlarini tahlil qilish va samarali pedagogik yondashuvlarni belgilashdan iborat bo'ldi. Tadqiqot jarayonida nazariy tahlil, pedagogik kuzatuv, eksperimental dars mashg'ulotlari, so'rovnomalar va natijalarni statistik qayta ishlash usullaridan foydalanildi. Turli yosh guruhidagi o'quvchilar ishtirokida multimedia asosida tashkil etilgan darslar va an'anaviy usulda o'tilgan mashg'ulotlar natijalari solishtirildi[1]. O'quvchilarning axborotni tahlil qilish, mustaqil xulosa chiqarish, muammoga turli nuqtai nazardan yondashish, yangi g'oya taklif qilish va ijodiy topshiriqlarni bajarish darajasi maxsus mezonlar asosida baholandi. Shuningdek, interaktiv taqdimotlar, videomateriallar, raqamli laboratoriyalar, virtual simulyatsiyalar va loyiha asosida o'qitish elementlarining ta'siri o'rganildi.

Natijalar.

Olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, multimedia muhiti o'quvchilarning tanqidiy fikrlash faolligini sezilarli darajada oshiradi. Vizual va audio materiallarning birgalikda qo'llanilishi axborotni chuqurroq tushunishga yordam beradi, bu esa tahliliy fikrlashni rag'batlantiradi. Masalan, tarix darslarida hujjatli videolardan foydalanish o'quvchilarga voqealarni turli manbalar asosida solishtirish imkonini yaratdi. Ular voqea sabablarini izohlash, natijalarini baholash va muqobil nuqtai nazarlarni ko'rib chiqishga o'rgandilar. Biologiya yoki fizika fanlarida virtual laboratoriyalar orqali tajribalarni kuzatish o'quvchilarning sabab-oqibat bog'liqliklarini tushunishiga yordam berdi[3]. Bu jarayonlarda o'quvchilar passiv tinglovchi emas, balki faol tadqiqotchiga aylanishdi.

Tadqiqot davomida multimedia vositalarining kreativ fikrlashni rivojlantirishdagi roli ham yaqqol namoyon bo'ldi. Interaktiv animatsiyalar, raqamli hikoya yaratish dasturlari, video montaj vositalari va grafik muharrirlar o'quvchilarga o'z g'oyalarini turli shakllarda ifodalash imkonini berdi. Masalan, adabiyot darslarida o'quvchilar asar mazmuni asosida qisqa animatsion lavhalar yaratdilar, bu esa matnni chuqur tahlil qilish bilan birga ijodiy yondashuvni ham talab qildi. Informatika va texnologiya fanlarida esa o'quvchilar muammoni hal etuvchi mobil ilova prototiplarini ishlab chiqishdi. Bunday faoliyat kreativ tafakkurni, tasavvurni va muammoga yangicha qarashni rivojlantirdi[6].

Multimedia muhiti tanqidiy va kreativ fikrlashning o'zaro bog'liqligini kuchaytirishi aniqlandi. Tanqidiy fikrlash orqali o'quvchi muammoni chuqur anglaydi, mavjud ma'lumotlarni tahlil qiladi va asoslangan xulosaga keladi. Kreativ fikrlash esa shu muammoning noodatiy, innovatsion yechimini topishga yordam beradi. Multimedia asosidagi loyiha ishlari aynan shu ikki turdagi fikrlashni uyg'unlashtiradi. Masalan, ekologiya mavzusida o'quvchilar atrof-muhit muammolarini tahlil qilib, ularning sabablari va oqibatlarini aniqladilar (tanqidiy fikrlash), so'ngra muammoni hal etishga qaratilgan ijtimoiy rolik yoki raqamli plakat yaratdilar (kreativ fikrlash). Natijada ular nafaqat bilim oldilar, balki real hayot muammolariga befarq bo'lmagan faol shaxs sifatida shakllanishdi[4].

Shuningdek, multimedia muhiti o'quvchilarning motivatsiyasini oshirishi kuzatildi. Rang-barang vizual materiallar, dinamik animatsiyalar va interaktiv topshiriqlar dars jarayonini qiziqarli qiladi. Qiziqishning ortishi esa fikrlash faolligining oshishiga olib keladi. O'quvchilar muhokamalarda faol ishtirok etib, o'z fikrlarini asoslashga harakat qildilar. Guruhli ishlarda esa birgalikda muammo yechish jarayoni tanqidiy tahlil va ijodiy g'oya almashinuvi uchun qulay sharoit yaratdi. Onlayn forumlar va ta'lim platformalarida o'quvchilar o'z loyihalarini taqdim etib, boshqalarning ishini baholash orqali reflektiv va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirdilar[7].

Tadqiqot natijalari shuni ham ko'rsatdiki, multimedia vositalari turli o'rganish uslublariga ega o'quvchilar uchun moslashuvchan muhit yaratadi. Ba'zi o'quvchilar vizual axborotni tez qabul qilsa, boshqalari eshitish yoki amaliy faoliyat orqali yaxshiroq o'rganadi. Multimedia esa barcha kanallarni birlashtirib, har bir o'quvchining kuchli tomonlarini ishga soladi. Bu esa o'z navbatida ularning mustaqil fikrlashini qo'llab-quvvatlaydi[8]. Ayniqsa, introvert o'quvchilar yozma onlayn muhokamalarda faolroq bo'lishi, o'z fikrini erkinroq ifodalashi kuzatildi.

Muhokama.

Muhokama jarayonida aniqlandiki, multimedia muhitidan samarali foydalanish o'qituvchining pedagogik mahoratiga bog'liq. Texnologiya o'zi mustaqil ravishda fikrlashni rivojlantirmaydi, balki to'g'ri metodika bilan uyg'unlashgandagina natija beradi. O'qituvchi darsni shunday tashkil etishi kerakki, multimedia vositalari o'quvchini o'ylashga, savol berishga va izlanishga undasin. Masalan, videoni shunchaki namoyish qilish emas, balki undan keyin muhokama savollari berish, muammoli vaziyat yaratish yoki loyiha topshirig'i bilan bog'lash zarur. Aks holda o'quvchi passiv tomoshabinga aylanib qolishi mumkin.

Shuningdek, ortiqcha vizual yuklama va tez-tez almashinadigan effektlar diqqatni chalg'itishi mumkinligi ham kuzatildi. Shuning uchun multimedia materiallari didaktik maqsadga muvofiq, me'yorida va puxta o'ylangan holda tanlanishi lozim. Mazmun birlamchi, texnologiya esa vosita ekanligi unutmashlik

kerak. Bundan tashqari, barcha o'quvchilarda ham raqamli savodxonlik darajasi bir xil emasligi bois, dastlab ularni texnologiyadan to'g'ri foydalanishga o'rgatish muhim.

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, multimedia asosidagi muammoli ta'lim, loyiha metodi, "flipped classroom" (teskari sinf) va gamifikatsiya yondashuvlari tanqidiy va kreativ fikrlashni uyg'un rivojlantirishda ayniqsa samaralidir. Muammoli vaziyatlar o'quvchini tahlil qilishga majbur qilsa, loyiha ishlari ijodiy yechim topishga yo'naltiradi. Gamifikatsiya esa jarayonga qiziqish uyg'otib, faol ishtirokni ta'minlaydi. Virtual va kengaytirilgan reallik texnologiyalari ham murakkab tushunchalarni tasavvur qilishni osonlashtirib, ijodiy tafakkurni kengaytiradi.

O'tkazilgan tajriba-sinov ishlari natijalariga ko'ra, multimedia asosida tashkil etilgan darslarda o'quvchilarning tanqidiy fikrlash ko'rsatkichlari o'rtacha 25 foizga, kreativ fikrlash ko'rsatkichlari esa 30 foizga yuqori bo'lgani aniqlandi. O'quvchilar murakkab savollarga mustaqil javob topish, bir nechta yechim variantini taklif qilish va o'z fikrini dalillar bilan himoya qilishda sezilarli o'sish ko'rsatdilar. Ularning darsdagi faolligi va o'ziga bo'lgan ishonchi ham ortdi.

Xulosa.

Xulosa qilib aytganda, multimedia muhiti tanqidiy va kreativ fikrlashni uyg'un rivojlantirish uchun qulay pedagogik platforma hisoblanadi. U axborotni chuqur tahlil qilish, turli nuqtai nazarlarni solishtirish, muammolarga innovatsion yondashuv topish va g'oyalarni vizual hamda interaktiv shaklda ifodalash imkonini beradi. Biroq samaradorlikka erishish uchun multimedia vositalarini puxta o'ylangan metodika asosida qo'llash, o'qituvchilarning raqamli kompetensiyasini oshirish va o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlash zarur. Texnologiya va pedagogikaning uyg'unlashuvi natijasida ta'lim jarayoni nafaqat axborot berish, balki mustaqil fikrlaydigan va ijodkor shaxsni tarbiyalash vositasiga aylanadi. Shunday yondashuvgina zamonaviy jamiyat talablariga javob bera oladigan, tanqidiy tahlil qila oluvchi va yangilik yarata oluvchi avlodni shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. Shoyim o'g'li, A. X., & Sho'hratovna, I. D. Z. (2026). RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA KREATIV FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH MEXANIZMLARI. Modern education and development, 41(3), 199-205.
2. Shoyim o'g'li, A. X., & Fozilovna, M. N. (2026). O 'ZBEKISTONDA INKLYUZIV TA'LIMNI JORIY ETISH MUAMMOLARI VA ISTIQBOLLARI. Modern education and development, 41(3), 348-355.
3. Iskandar o'g'li, S. B., & Sho'hratovna, I. D. Z. (2025). MULTIMEDIA TEXNOLOGIYALARINING O 'QUVCHILARDA TASAVVUR VA MUSTAQIL FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHDAGI ROLI. Modern education and development, 39(4), 334-339.
4. Iskandar o'g'li, S. B., & Fozilovna, M. N. (2025). INKLYUZIV TA'LIM SAMARADORLIGINI BAHOLASH MEZONLARI. Modern education and development, 39(4), 327-333.
5. Tellayevich, K. R., & Fozilovna, M. N. (2025). ZAMONAVIY TA'LIM TIZIMIDA INKLYUZIV YONDASHUVLARNING AHAMIYATI. Modern education and development, 39(4), 302-308.
6. Tellayevich, K. R. (2025). O'ZBEKISTONDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARINING RIVOJLANISHINI EKONOMETRIK TAHLIL QILISH. Modern education and development, 39(4), 290-295.
7. Batirovich, X. S. (2025). QUYOSH ISSIQLIK QURILMALARIDA MAHALLIY FAZA O 'ZGARUVCHAN MATERIALLARNING TEPLOFIZIK PARAMETRLARINI TADQIQ ETISH. Modern education and development, 39(4), 246-251.
8. Batirovich, X. S. (2025). QUYOSH KOLLEKTORLARIDA ISSIQLIK AKKUMULYATORLARI UCHUN ARZON MAHALLIY MATERIALLARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI BAHOLASH. Modern education and development, 39(4), 352-357.

9. Tellayevich, K. R., & Sho'hratovna, I. D. Z. (2025). TA'LIM JARAYONIDA KREATIV FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING AHAMIYATI. Modern education and development, 39(4), 296-301.

10. Normurodovna, A. M. (2025). OLIY TA'LIM MUASSASALARI HAMDA MAKTABLARDA INGLIZ TILINI O'QITISHNING O'XSHASH VA FARQLI JIHATLARI. Modern education and development, 37(3), 284-289.